

SAÇMADAN BAŞKALDIRI AHLÂKINA

Ali Osman GÜNDOĞAN

Ahlâk, iyi ve kötü şeklinde değerlerin bulunduğu ve bu değerlere göre eylemlere birer anlam yüklenildiği bir alandır. Bundan dolayı da ahlâk, insanlar arası ilişkilerde geçerli kılınmış değer ya da değerlilik ölçütü olarak tanımlanabilir¹. İnsanların da bu değer ölçülerine göre davranmaları istenir ve bu değer ölçüleri de genelde ideal değer ölçüleridir. Ancak belli bir değerler sistemini yok sayan ya da dünyanın ve hayatın saçma, anlamdan yoksun olduğunu düşünen biri için herhangi bir ahlâk söz konusu olmayacak mıdır? Nitekim Albert Camus, Tanrı'nın olmadığı, dünyanın ve hayatın saçma olduğu düşüncesinden hareketle bir saçma ahlâk ve bu saçma dünya görüşü ve saçma ahlâkından da bir başkaldırı ahlâk çıkarmaya çalışan bir sanatçı-filozoftur. Acaba, hareket noktasında nihilist olan ve bu bakımdan da ahlâkî bir umursamazlık içinde bulunan Camus, başkaldırı ahlâkında ortaya koyacağı değerlerin anlamlı olup olmadığını nasıl garanti altına alacaktır?

Saçma bir dünya görüşüne bağlanan ve Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen bir düşünür için nasıl bir ahlâkî tutum oluşabilir? Saçma, akıldışı olan dünya ile insan bilinci arasındaki kopuştan kaynaklanır. Bu kopuş şu dört şekilde anlaşılabilir:

a) Hayatın monotonluğunun anlaşılması insana hem kendisinin hem de başka varlıkların anlamını sordurur. Bu, saçmanın ilk habercisidir.

b) Zamanın geçmesi, onun öldürücü bir unsur olarak algılanması ve geleceği değiştiremez oluşumuzun bilincine varılması.

c) İnsanın kendisine, başkalarına ve dünyaya yabancı oluşu ve başkalarıyla ayrılığının keskin bir biçimde bilincine varılması.

d) Ölümün zorunlu ve kaçınılmaz bir son oluşunun ve ölümle birlikte her şeyin sona ereceğinin anlaşılması.

Bu dört şekilde ortaya çıkan ve ayrıca dünyanın olguları önünde insan zekâsının güçsüzlüğünden dolayı dünyayı açıklayamama gibi bir durumdan ötürü de kendini kabul ettiren saçma karşısında nasıl yaşmalıdır? Temel realitenin saçma olduğu bilincine varan bir insan hemen iki yoldan birini deneyebilir: Ya hayatı yaşamayı reddedip intihar eder ya da bir

dine bağlanarak Tanrı'ya iman etmek suretiyle hayatına aşkın bir anlam yüklemeye çalışır. İntihar, bireysel varlığımızı ortadan kaldırır ama saçmayı yok edemez. Hatta intihar, bireyin saçmaya yenilmesidir. Camus tarafından ölümden sonrası ise kapalı bir kapı olarak görüldüğü için bir dine bağlanmak reddedilir ve sıçrama yaparak saçmayı aşkın bir alan ile aşmaya çalışanların tutumu felsefeye intihar adıyla adlandırılır.

İnsanın eylemlerini yargılayacak herhangi bir değerler sistemi ve bir Mutlak Varlık olmayınca, bütün eylemler ahlâk bakımından eşittir. Hatta Dostoyevski'nin "Tanrı yoksa her şey mubahtır" sözü geçerlik kazanır.

¹ İonna Kuçuradi, Uludağ Konuşmaları, (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayını, 1994),s.30.

Saçmacı bir dünya görüşünden hareketle bir insan kendisini insanların bakımına da adayabilir, içinde insanların yakılacağı fırının ateşini de tutuşturabilir. Eğer saçma dünya görüşünde sürekli kalınacak olursa, “her şeyin anlamsız olduğu, her şeyden umudu kesmek gerektiği düşüncesiyle nasıl kalır insan?”². Zaten saçma, varılan bir son nokta değil; bir başlangıç, sadece bir hareket noktasıdır. Öyleyse saçma, kendisine boyun eğilecek olan değil, aşılması gerekecek olandır. Böyle bir durumda saçma nasıl aşılabılır ve saçmadan hareketle nasıl olumlu bir ahlâk ortaya konabilir? Eğer saçmayı mutlak manada reddedersek intihara, kabul edersek de adam öldürmeye kadar gidilebilir. Bu durumda yapılması gereken şey, ölüm gerçeğini tanıdıktan sonra bu hayatı daha yoğun olarak yaşamaktır. Hayatı daha yoğun olarak yaşamak, dünyanın şimdiki hazır zenginliğini tüketmek demektir. Çünkü ölüm bilinci, bu hayatı daha canlı ve içten yaşamayı, bu hayata bağlı kalmayı sağlar. Zira ölmek zorunda olduğunu ve ölümlerle birlikte her şeyin sona ereceğini bilen bir insanın doğal davranışı, bu hayatı daha yoğun yaşamak olacaktır. Bundan dolayı da, saçmanın bilincine varan ölümler, hayatı en iyi yaşamış olanlardır. Nitekim Camus’ye göre de “yaşamı yücelten her şey onun saçmalığını da arttırır”³. Saçma insanın hayatı yaşamak istemesi, “dünyada hiçbir şeyi kaybetmemek ve tecrübe alanını mümkün olduğu kadar genişletmek”⁴ istemesidir. Saçma insanın ülküsü, “şimdiki zaman ve şimdiki zamanların artarda gelişini”⁵ yaşama ülküsüdür. Bu ülkü Camus’ü tabiata yöneltmiş ve özellikle Düşünler’de stoik bir yaşama biçimini seçmiştir. Öyleyse saçma bir insanın yapacağı şey; daha iyi yaşamak değil, daha fazla yaşamak ve eylemlerinin sahasını mümkün olduğu kadar genişletmektir. Bu, niteliğin yerini niceliğin alması demektir. Nicelik ahlâkında da mutlak ve ideal değerler yoktur ve suç ya da erdem arasında ahlâkî yargı bakımından hiçbir fark bulunmaz. Bu anlamda, bir insan, sırf kaptisleriyle de erdemli olabilir. Oysa ahlâk, olanı değil, olması gerekeni yani ideal olanı konu edinir. Nicelik ahlâkında ise olması gereken bir değer yargısından bahsedilemez. Bunun içindir ki “bu ahlâk, onun kendine göre ve kendisi için kendisi bağlamında” elde ettiği “bir yaşam felsefesidir”⁶.

Nicelik ahlâkını en iyi şekilde Don Juan, Aktör, Fatih ve Sanatçı olmak üzere dört kahraman yaşar. Ancak bu “ahlâk şimdiki ana, şimdiki anlar dizisine cevap verir ve çeşitliliklerini olabilecek en yüksek yoğunlukla yaşantılaştırır. Yaşantının sonucundan çok, yaşantının kendisi onun amacı olur”⁷. Böyle bir ahlâkî yaşayan kişilerde yoğun bir yaşama isteği, saçma karşısında masumluk, kendilerini idare edecek bir değerler sisteminin olmayışından ötürü özgürlük ve bütün bu hususları kavrayabilecek bir aydın kafalılık nitelikleri vardır. Ama nicelik ahlâkî, bireysel bir ahlâkî yaşayışı ortaya çıkardığı için insanın sadece kendi eylemleriyle sınırlı ve kendisini ilgilendirdiği için başkasına yönelmeyecek ve bütün insanları ilgilendirecek bir hümanist ahlâkî ortaya çıkaramayacaktır.

Camus’ye göre gerçek ahlâkî yaşayış, niteliğe dayalı bir başkaldırı ahlâkıdır. Çünkü nicelik ahlâkına göre oluşan bir “yaşama yolu, gerçek bir yaşama yolu olamaz. Bütün eylemlerin değer yargısı bakımından eşit görüldüğü bir nicelik ahlâkî, hayata anlam yüklemek değildir”⁸. Başkaldırmak, hayır demektir. Her hayır’da bir evet gizlidir. Kendi haklarının bilincine varmış ve sorumluluk duyabilen insan hayır diyebilir. Böyle ortaya çıkacak olan bir

---

2) Albert Camus, Çev., Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, (İstanbul: Say Yayınları, 1991), s.21.

3) Albert Camus, Düşün ve Yaz, Çev., Rasim Dara, (Ankara: Bayraktar Yayınları, 1983), s.127.

4) Robert de Luppé, Albert Camus, (Paris:Éditions Universitaires, 1960), s.26.

5) Albert Camus, Le Mythe de Sisyphe, (Paris: Gallimard, 1942), s.88.

6) Şahin Yenişehirlioğlu, “Aynadaki Varoluşsal Görüntü”, FDE Yazın ve Dilbilim Araştırmaları Dergisi, C.III, Sayı:13, (Ankara:1980), s.55.

7) John Cruickshank, Albert Camus ve Başkaldırma edebiyatı, Çev., Rasih Güran, (İstanbul: De Yayınevi, 1965), s.107.

8) Ali Osman Gündoğan, Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi, (Erzurum: Birey Yayıncılık, 1995), s. 168.

hayır, Tanrı'ya başkaldırmak biçimindeyse üç olumlu değeri ortaya koyar: insanın yeniden kendini buluşu olan insanın birey olarak değeri, ortak bir kadere sahip olan bütün bir insanlığın bir parçası olduğunun farkına varılması ve aynı kaderi paylaşan insanların dayanışma gerekliliği. Bu üç değer en iyi şekilde Veba adlı romanda sergilendiğini ve Camus'nün oluşturmak istediği niteliğe dayalı hümanist bir ahlâkın bu romanda gerçekleştirilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Bu bakımdan Sisifos Efsanesi'nde ortaya konulan saçma konusundaki düşünceler bir nihilizm büyümesine sahipken; başkaldırı da kurtuluş ile özdeşleşmektedir. Yabancı adlı romanın kahramanı Meursault eylemsiz, her şeye boş vermiş ve hiçbir ideali olmamakla, Sisifos da eli-kolu bağlı, kaderini değiştirmek için hiçbir eylemde bulunmamakla nihilizm büyümesine kapılmış kahramanlardır. Oysa Veba'nın kahramanı Dr. Rieux, insan dayanışmasının ve bu dayanışmadan ötürü de hem kendi bireysel varlığının hem de insanlık idealinin bilincine varan biridir. Bu roman, evrendeki kötülüklerle karşı savaşma iradesini temsil eder. Bu savaşma iradesinde Tanrısız saçma insan, başarabileceği şeylerin bilincine varır. Bu bakımdan Camus, insanın değerli eylemde bulunma imkânına sahip olduğunu ve bu imkânın gerçekleştirebileceğine inanır. İşte asıl ahlâkîlik bu noktada ortaya çıkmaktadır. Nitekim Dr. Rieux, kötülükle mücadele işini üstlenmiş ve diğer doktorlardan farklı davranmıştır. Bu farklı davranma durumu kişinin “etik özelliğini” ifade eder⁹. Bu etik özellik de, kişinin özgür oluşunu açığa çıkarır. Böyle bir özgürlüğe sahip olmayanın ahlâkî bir eylemde bulunması da söz konusu olamaz. Tanrı'ya inanmadığı halde bir insanın başkalarının yardımına koşması ve fazilet örneği göstermek istemesinin temel nedeni de, “Tanrı olsaydı, insanlara yardım işi Tanrı'ya havale edilirdi” şeklinde ortaya konulmaktadır.

Camus'nün ortaya koymaya çalıştığı başkaldırı ahlâkı, kaynağında ölçü ve sınır bulunan, bundan dolayı da Nazi ve Marksist devrimleri reddeden, başkaları için insanın kendini feda edebileceği bir ahlâktır. Onun ahlâkında kurtuluş, başkalarının ölümündeyse böyle bir kurtuluş istenmez ve bu ahlâkın temeli de “yaşamayı ve ölmeyi öğrenmek, bir de, insan olmak için, tanrı olmayı yadsımak”¹⁰ olarak dile getirilir.

Camus'nün hümanizm ile sonuçlanan ahlâkı, dünyada bir anlam olmadığını bile bile, insanın kendine göre bir anlam arayışının ifadesidir. Çünkü dünyada anlam arayan tek varlık insandır. Dünyanın anlamdan yoksun olarak görülüşü patolojik bir hal değil, varoluşsal bir hal olarak ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı da saçmanın kaynağı ve Tanrı'nın reddi felsefî temellendirilmeden ziyade duygusal ve yaşantısaldır. Bu duygusal ve yaşantısal kötümserlik yaşama coşkusuna dönüşerek bir hümanizme vardırılmak istenmiştir. Bu hümanizmin psikolojik dürtüsü ise insandaki yaşama isteğidir. Bu yaşama isteği ve bu istek ile ortaya konulmaya çalışılan ölüm ve saçmaya başkaldırı, hayatta bir anlam bulmanın da en önemli yollarından biridir. “Değiştiremeyeceği bir kaderle yüz yüze gelen umutsuz bir durumun çaresiz kurbanı” “kaderini aşmaya”, “kendi ötesinde gelişmeye ve böylece kaderini değil ama kendisini değiştirmeye yönelebilir. Daha da açıkçası, “kişisel bir trajediyi bir zafere dönüştürebilir”¹¹.

---

9) Kuçuradi, a.g.e., s.10.

10) Albert Camus, başkaldıran İnsan. Çev., Tahsin Yücel, (Ankara: V Yayınları, 1990), s.281.

11) Victor E. Frankl, İnsanın Anlam Arayışı, Çev., Selçuk Budak, (Ankara: Öteki Yayınevi, 1993), s.126.

Ona göre bu dünyanın üstün bir anlamı yoktur. İnsanın dayanabileceği tek varlık yine insandır. Hatta “bir kişinin bir tek insanı yaşayanlar topluluğundan çıkarması, kendi kendini de bu topluluğun dışında bırakmasına yeter”¹². Çünkü “kardeşliğin yeri doldurulamaz dünyasında bir tek varlık eksilmeye görsün, dünya ıssızlaşmış demektir. Biz yoksak, ben de yokum”¹³. Öyleyse insan ne kendisinden ne de başkalarından vazgeçmelidir. Camus’nün saçmacı ahlâktan nitelik ahlâkına ulaştığı noktada “bütün tarih boyunca köleliği, yalanı ve yıldırımı”¹⁴ yok sayan bir ahlâka taraftar olduğunu görüyoruz. Bu ahlâk, bütün insanların aynı kaderi paylaşmalarından ötürü dayanışma fikrini ortaya çıkarmakta, Prométhée örneğinde olduğu gibi insanın kendi güçlerine işaret etmektedir. Bundan dolayı da bu ahlâk, sırf insanî olmak bakımından aşkın değerlere sırtını çevirmiş ve sadece yeryüzü değerlerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Zaten hümanist bir ahlâk, kutsala atfedilen güçlerin insana devridir ve sadece insanî dünyanın eseridir. İnsanî dünyanın eseri olarak ortaya çıkacak olan değerler devamlı değişken ve başka değerlerle çatışacağı için ideal olmaktan uzak ve şartlarla sınırlı olacaktır. Aslında din olmadan bir ahlâk mümkün olabilir. Yani bir bakıma ahlâk dini önceleyebilir ama bu ahlâkın dinî-mutlak bazı değerler tarafından kontrol edilmesi ya da mutlak değerlerle uygunluk içinde bulunması gerekir. Ahlâkî değerler dinî değerlerle karşılaştırıldığında kaynakları itibarıyla insana daha yakındır. Bundan dolayı da, insana yakın olmaları bakımından dini önceleyebilir. Çünkü vahiyle hiç karşılaşmamış olan bir topluluk için, o toplulukta geçerli olan bir takım ahlâkî davranış kuralları muhakkak surette vardır. Ancak sadece bu şekildeki kurallar ve değerler ideal olmadıkları için, her zaman için geçerli olacak iyi-kötü değer yargılarına uymayabilirler. Ahlâk değerlerinin en önemli özelliği yaptırım gücüne sahip olmalarıdır. Eylemlerinden dolayı hesap vermek zorunda olmadığını düşünen bir insan için kaynağında sadece insan ya da toplum bulunan değerler istismar edilebilir ya da bu değerler karşısında umursamaz bir tablo oluşturulabilir. Bundan dolayı da ideal ahlâk değerlerine sahip olmayan her ahlâk ve özellikle Tanrı’yı reddedip saçma bir dünya görüşünden çıkarılacak bir ahlâk nihilizme giden yolun üzerinde bulunur. Kanaatimizce Camus de, ideal ve mutlak değerlerle ilişkisini kestiği için ortaya koyduğu ve yaşama coşkusundan kaynaklanan değerleri Onu nihilizme giden yoldan alıkoyamamakta ve değerleri daha çok kişisel ve yaşantısal olarak kalmaktadır.

---

^{A12} Camus, a.g.e., s.259.

¹³ A.g.e., s. 259.

¹⁴ A.g.e., s.261.

